

STAVOVI STUDENATA AGROEKONOMSKOG ODSEKA – GDE NAKON ZAVRŠETKA STUDIJA?

Nikolić M. Marija, Jovanović Tatjana¹

Rezime

Predmet istraživanja u ovom radu su socio-demografske karakteristike studenata Agroekonomskog odseka Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu, njihovo prethodno obrazovanje, očekivanja u pogledu zapošljavanja i preferencije u pogledu migracija na relaciji selo-grad. Rad se sastoji iz dva dela. U prvom delu je prikazana struktura studenata koji upisuju Odsek za agroekonomiju sa regionalnog aspekta, na osnovu uspeha i profila prethodnog obrazovanja, kao i na osnovu uspeha postignutom prilikom upisa na fakultet. U drugom delu rada su analizirani rezultati empirijskog istraživanja koje je obuhvatilo 356 studenata Agroekonomskog odseka Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu. Rezultati su pokazali da su studenti podjednako iz gradskih i ostalih sredina, mada većina (69,4%) potiče iz porodica koje se ne bave poljoprivredom. Više od polovine anketiranih studenata želi da se zaposli nakon sticanja diplome, i to najčešće kao agroekonomisti, ali ipak 80,9% njih nije spremno da se odluči za život na selu.

Ključne reči: stavovi, studenti, agroekonomija, obrazovanje, selo.

1. Uvod

Interesovanje studenata za poljoprivredne fakultete poslednjih godina raste. Prema Izveštaju Univerzitetske komisije za upis studenata u prvu godinu studijskih programa prvog nivoa studija u školskoj 2014/15. godini,² broj prijavljenih na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Beogradu premašuje broj upisanih. Povećano interesovanje studenata koji konkurišu za upis na Poljoprivredni fakultet karakteristično je za Odsek za agroekonomiju, što je posebno značajno imajući u vidu činjenicu da u poslednjih par godina opada interesovanje za Ekonomski fakultet.³

---

¹ Dr Marija M. Nikolić, docent; mr Tatjana Jovanović, asistent, Univerzitet u Beogradu, Poljoprivredni fakultet, Nemanjina 6, 11080 Beograd, mnikolic@agrif.bg.ac.rs

² Univerzitet u Beogradu, Sektor za studije i nauku, (pristupljeno 30.08.2015. godine) <http://www.bg.ac.rs/files/sr/studije/Analiza-upis-u-prvu2014-15.pdf>

³ Ibid.

Jedan od glavnih faktora koji determinišu interesovanje za određene studijske programe i fakultete jeste i mogućnost zapošljavanja. Specifičnost poljoprivrede kao obrazovnog profila ogleda se, između ostalog, u tome što je mogućnost zapošljavanja i rada u struci po pravilu povezana sa životom u ruralnim područjima.

Imajući u vidu navedene tendencije i specifičnosti, sprovedeno je istraživanje o strukturi i stavovima studenata agroekonomije na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu. Cilj istraživanja je da se sagledaju stavovi studenata o razlozima upisa, preferiranom radnom mestu za koje su stekli formalno obrazovanje i njegovoj lokaciji i utvrdi povezanost ovih stavova sa socio-demografskih karakteristikama ispitanika. Istraživanje je koncipirano tako da odgovori na sledeća istraživačka pitanja: (1) Koji su motivi upisa Odseka za agroekonomiju? (2) Kakve planove studenti imaju nakon okončanja studija? (3) Kakvi su stavovi studenata agroekonomije o životu na selu? i (4) Kakav uticaj imaju odabrani demografski faktori na stavove studenata?

2. Metod rada i izvori podataka

Rad se sastoji iz dve celine. U prvom delu rada su prikazane socio-demografske karakteristike studenata agroekonomije na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu, dok su u drugom delu rada izloženi rezultati istraživanja stavova studenata ovog odseka.

Podaci za analizu prikazanu u prvom delu rada su prikupljeni iz Studentske službe Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu. U drugom delu rada je prikazana analiza stavova 356 studenata Odseka za agroekonomiju. Prikazani rezultati predstavljaju deo šireg istraživanja sprovedenog u toku školske 2013/14. i 2014/15. godine koje je obuhvatilo studente svih odseka Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu i bilo je motivisano rezultatima sličnog istraživanja realizovanog na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu.¹ Shodno tome, upitnik je koncipiran tako da omogući komparaciju dobijenih rezultata sa prethodnim istraživanjem. Upitnik je bio anoniman i sadržao je 11 pitanja zatvorenog i poluotvorenog tipa. U poslednjem, jedanaestom pitanju, studentima su ponuđene četiri izjave koje su ocenjivali Likertovom skalom ocenama od 1 do 5.

Dobijeni podaci su obrađeni u SPSS računarskom paketu, verzija 20. U radu je korišćena deskriptivna statistika odabranih obeležja (prosečne vrednosti, frekvencije, pokazatelji učešća), kao i unakrsno tabeliranje (ukrštanje kategorija jedne promenljive sa kategorijama druge promenljive). U cilju utvrđivanja povezanosti socio-demografskih karakteristika studenata i faktora koji utiču na odluku o upisu fakulteta i željenom mestu boravka korišćen je *Hi-kvadrat* test (χ^2 -test), koji predstavlja test nezavisnosti ili postojanje veza između promenljivih. Za utvrđivanje jačine veza korišćen je Kramerov V koeficijent (Cramer's V), koji uzima u obzir broj stepeni slobode posmatranih promenljivih. Mann-Whitney test je korišćen za ispitivanje

---

¹ Rezultati ovog istraživanja su prezentovani u radu „Employment in agriculture and life in rural areas? Migration preferences of agricultural students“, autora Dejana Jankovića i Marine Novakov sa Poljoprivrednog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu.

razlika u prosečnoj oceni stavova između muških i ženskih studenata, odnosno studenata koji žive u gradu i selu.

3. Struktura upisanih studenata na Agroekonomskom odseku

Odsek za agroekonomiju je jedan od devet odseka na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Za potrebe ovog rada analizirani su podaci o studentima upisanim u školskoj 2014/15. i u prvom upisnom roku školske 2015/16. godine.¹ Upisna kvota, koja za Agroekonomiju iznosi 120 studenata, već duži niz godina je popunjena.

Kada se razmatra polna struktura upisanih studenata, može se uočiti da je za agroekonomiju zainteresovano više osoba ženskog (60,0% i 59,3% redom po analiziranim godinama) nego muškog pola (40,0% i 40,7%). Prema istraživanju Lakić i sar. (2008) koje je obuhvatilo period 1999. do 2007. godine, u strukturi studenata je dominirao muški pol do 2003. godine, nakon čega se za studije agroekonomije odlučuje više osoba ženskog pola, što je trend koji je nastavljen do danas. Prema rezultatima Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011, žene čine 52,7% u ukupnom broju lica sa stečenim visokim obrazovanjem.

Kako je poljoprivreda povezana sa ruralnim područjima, može se očekivati da značajniji deo studenata dolazi iz seoskih sredina. Međutim, u obe posmatrane godine teritorijalna distribucija studenata je bila relativno uravnotežena: 45,8% i 53,4% redom upisanih studenata je iz gradskih i 54,2% i 46,6% studenata je iz ostalih sredina.²

U obe posmatrane školske godine, najviše studenata je bilo iz Beogradskog okruga (39,2% i 48,3%), a zatim iz Južnobanatskog, Sremskog, Rasinskog, Zlatiborskog i Mačvanskog okruga, dok su ostali bili zastupljeni u manjoj meri. Dominacija studenata iz Beogradskog okruga je uočena i u periodu 1999. do 2007. godine, kada se njihovo učešće kretalo od 55,6% do 44,4% (Lakić i sar., 2008).

Što se tiče prethodnog obrazovanja upisanih studenata, oko četvrtine dolazi iz gimnazija (25,0% u školskoj 2014/15. i 24,6% u 2015/16. godini), što ukazuje na kvalitet njihovog prethodnog obrazovanja. Treba naglasiti da broj studenata koji su završili gimnaziju opada: u školskoj 1975/76. godini oni su činili 49,2%, a u 2005/06. godini 39,0% (Živković i sar., 2008), dok se u periodu od 1999. do 2007. godine učešće studenata koji su završili gimnaziju kretalo od 54,4% u 2003. do 24,3% u 1999. godini (Lakić i sar., 2008).

Značajan broj studenata dolazi iz srednjih škola ekonomskog profila (45,8%, odnosno 29,7% za školske 2014/15. i 2015/16. godine), mada njihovo učešće u ukupnom broju upisanih značajnije varira. Veliki procenat studenata sa prethodno stečenim

---

¹ U drugom ispitnom roku, koji treba da bude održan u septembru 2015. godine (u vreme kada će ovaj rad već biti predat), ostalo je dva slobodna mesta na Odseku za agroekonomiju na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

² Prilikom klasifikacije mesta boravka studenata korišćen je Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srbije, Službeni glasnik RS, broj 129/2007.

znanjem iz ekonomije je i očekivan, imajući u vidu strukturu oblasti izučavanja na Agroekonomskom odseku. Ipak, za razliku od onih koji su završili gimnaziju, učešće studenata sa završenom ekonomskom školom je imalo rastući trend: školske 1975/76. godine činili su svega 4,6%, dok su 2005/06. godini bili zastupljeni sa 30,5% (Živković i sar., 2008).

Preostali studenti (29,2% i 41,5% redom) uglavnom dolaze iz srednjih tehničkih škola, a manji broj iz trgovinskih, ugostiteljskih, pravno-birotehničkih, medicinskih i drugih srednjih škola. U školskoj 2015/16. godini upisan je i manji broj studenata (4,2%) koji su završili poljoprivrednu srednju školu. Đaci srednjih poljoprivrednih škola se sve ređe odlučuju da upišu agroekonomiju: njihovo učešće u ukupnom broju studenata opada sa 33,0% u 1975/76. godini na 7,5% u 2005/06. godini (Živković i sar., 2008).

Studenti koji su upisali Agroekonomski odsek su ostvarili zavidan uspeh u srednjoj školi, budući da dominiraju odlični i vrlo dobri. U školskoj 2014/15. je bilo sedam a u narednoj godini tri studenta sa maksimalnim brojem poena iz srednje škole, dok učešće studenata sa odličnim uspehom prelazi jednu trećinu (36,7% i 37,3% redom). Vrlo dobar uspeh u srednjoj školi je ostvarilo 61,7%, odnosno 48,3% studenata. U prvoj posmatranoj godini svega dva studenta (1,6%) je imalo dobar uspeh, dok ih je u školskoj 2015/16. godine bilo više (13,6%), a u školskoj 2015/16. godini jedan student je upisan sa dovoljnim uspehom iz srednje škole.

Konačno, analiza studenata prema broju bodova koji su ostvarili na osnovu uspeha iz srednje škole i položenog prijemnog ispita, ukazuje na visoke zahteve koje treba da ostvare potencijalni studenti Odseka za agroekonomiju. Broj bodova studenata se kretao u rasponu od maksimalnih 100 do 82,9 boda u školskoj 2014/15. godini.

4. Rezultati istraživanja sa diskusijom

Istraživanje u koje su bili uključeni studenti Agroekonomskog odseka Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu sprovedeno je da ciljem da se ispituju i analiziraju njihovi stavovi i očekivanja o motivima upisa, očekivanjima nakon završenih studija, mogućnosti zapošljavanja i preferiranom mestu boravka.

U istraživanje je uključeno više osoba ženskog (56,5% ili 201 studentkinja) nego muškog pola (43,5% ili 155 studenata). Najbrojniji su bili studenti druge (32,9%) i četvrte (31,7%) godine studija, treća godina je zastupljena sa 22,5%, dok je najmanje studenata prve godine osnovnih studija (10,7%) i studenata prve godine master studija (2,2%).

Očekivano, najviše studenata je iz Beogradskog okruga (147 ili 41,3%), zatim iz Regiona Šumadije i Zapadne Srbije (122 ili 34,3%), nakon čega sledi Region Vojvodine (55 ili 15,4%) i sa najmanjom zastupljenošću region Južne i Istočne Srbije (19 ili 5,3%). Jedan student je iz Bosne i Hercegovine, a 12 (3,4%) nije odgovorilo na pitanje. Posmatrano po okruzima, najviše studenata je, posle Grada Beograda, iz Rasinskog (37 ili 10,4%) i Zlatiborskog (33 ili 9,3%), a zatim slede Južnobanatski (29 ili 8,1%) i Sremski okrug (17 ili 4,8%). Značajniji broj studenata iz Vojvodine može se objasniti blizinom Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu

(Zemunu) i postojanjem gradskih i prigradskih linija saobraćaja iz mesta koje teritorijalno pripadaju AP Vojvodini. Pretežno su studenti iz Pančeva (12 ili 3,4%) i iz opštine Stara Pazova (13 ili 3,7%), mada su zastupljeni svi okruzi iz Regiona Vojvodine.

Iako se može očekivati da studenti poljoprivrednog fakulteta budu većim delom iz ruralnih područja, zbog povezanosti zanimanja sa seoskim prostorom, anketirani studenti su prema mestu boravka podjednako iz gradskih (50,0%) i seoskih područja (46,6%),¹ što je gotovo identično kao i u istraživanju sprovedenom u Novom Sadu, odnosno strukturi upisanih studenata prikazanoj u prvom delu rada. Međutim, u literaturi postoje različiti podaci o strukturi studenata poljoprivrednih fakulteta na osnovu mesta boravka. Dva istraživanja sprovedena u SAD upućuju na suprotne tendencije: na poljoprivrednim fakultetima u Ilinoisu 22,2% studenata dolazi iz gradskih sredina (Osborne, Dyer, 2000); dok je njihovo učešće na poljoprivrednom fakultetu u Floridi veće, pri čemu je 27,1% ukupnog broja studenata iz velikih gradova sa preko 100.000 stanovnika i 33,1% iz manjih gradova, dok su ostali studenti iz ruralnih područja (Irani, Place, Friedel, 2006). Treba imati u vidu da je uporedivost našeg istraživanja sa rezultatima sličnih istraživanja u SAD ograničena, budući da se radi o drugačijim socio-ekonomskim i kulturološkim okvirima i kontekstu. Međutim, rezultati istraživanja sprovedenog u Hrvatskoj ne ukazuje na značajnija odstupanja, budući da je dve petine studenata Agronomskog fakulteta u Zagrebu sa sela (Brkić i sar., 2002).² Može se uočiti da struktura studenata poljoprivrednih fakulteta prema mestu boravka varira pod uticajem različitih faktora, kao što su: stepen razvijenosti poljoprivrede i ruralnih područja, mogućnost zapošljavanja i „privlačnost“ radnih mesta, očekivani životni standard i drugi. Jedan od faktora koji utiče na upis studenata na poljoprivredne fakultete, odnosno agroekonomiju, je i prethodno iskustvo sa poljoprivrednom proizvodnjom, tj. radno angažovanje roditelja u ovoj delatnosti.

Najveći broj studenata u našem istraživanju je navelo da se njihova porodica ne bavi poljoprivredom (247 ili 69,4%). Interesantno je da se, prema odgovorima studenata, angažovanje u poljoprivrednoj proizvodnji ne može direktno povezati sa životom na selu. Naime, više od polovine studenata (51,6%) koji su naveli da žive u seoskim sredinama, tvrde da se njihova porodica ne bavi poljoprivredom. Pored toga, 86,0% studenata sa mestom boravka u gradu živi u porodicama koje se ne bave poljoprivredom, što je očekivano, dok preostalih 25 studenata (14,0%) potvrđuje da su članovi porodice angažovani u poljoprivrednoj proizvodnji.

Za razliku od istraživanja sprovedenog u Novom Sadu kada je utvrđeno da se 41,6% ukupnog broja studenata dolazi iz porodica koje se bave poljoprivredom (Janković i Novakov, 2012), u našem istraživanju manje od trećine studenata (109

---

¹ Dvanaest studenata (3,4%) nije odgovorilo na ovo pitanje.

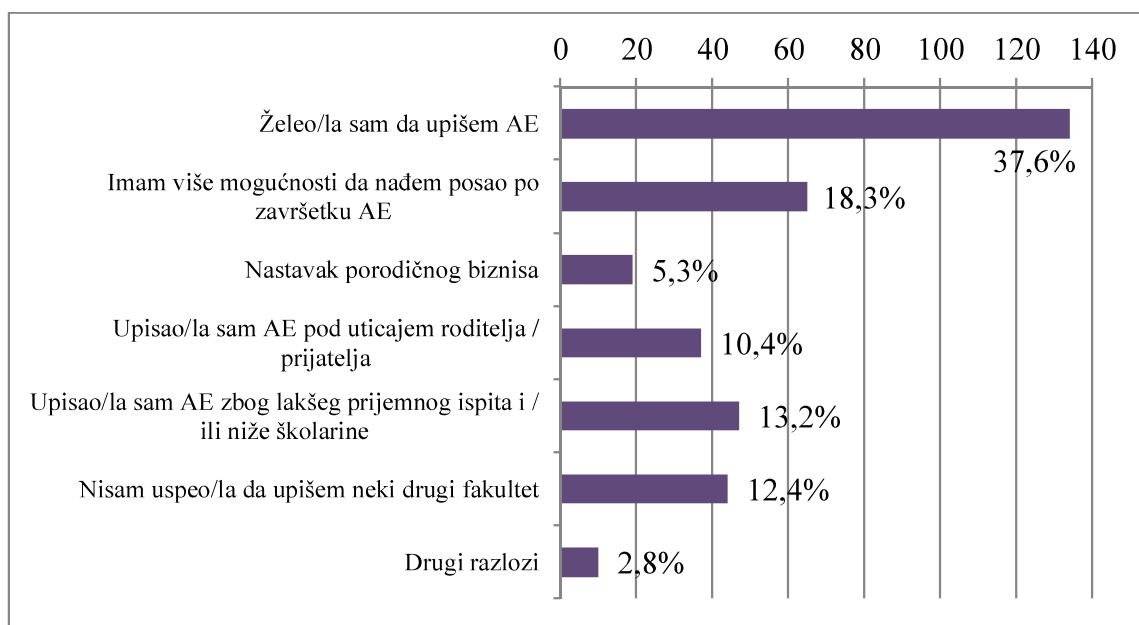
² Postoji značajan broj radova u kojima se analiziraju stavovi studenata poljoprivrednih fakulteta, ali prema saznanju autora nisu dostupni podaci o stavovima isključivo studenata agroekonomije. Imajući u vidu ovo ograničenje, vršili smo komparaciju sa stavovima studenata poljoprivrednih fakulteta.

ili 30,6%) je iz takvog porodičnog miljea. Ova razlika se u određenoj meri može objasniti značajnijim učešćem studenata iz Beogradskog regiona na Poljoprivrednom fakultetu u Beogradu, kao i činjenicom da je Vojvodina tradicionalno poljoprivredni region te je očekivano da studenti iz ovog regiona u većoj meri dolaze iz porodica čiji se članovi bave poljoprivredom. Studenti agroekonomije koji su odgovorili da se njihove porodice bave poljoprivredom (30,6%) navode da je najčešće u pitanju ratarstvo i povrtarstvo (68 ili 19,1%), zatim stočarstvo (23 ili 6,5%), voćarsko-vinogradarska (11 ili 3,1%), odnosno mešovita proizvodnja (7 ili 2,0%).

Relativno nisko učešće studenata koji dolaze iz porodica čiji se članovi bave poljoprivredom je neočekivano. Naime, Carreira i sar. (2008) navode da je 65% studenata u Arkanzasu (SAD) dolazilo iz porodica koje se bave poljoprivredom. Činjenicu da je prema rezultatima našeg istraživanja svega 30,6% studenata agroekonomije iz porodica čiji se članovi bave poljoprivrednom proizvodnjom možemo donekle objasniti time da deca iz ovih porodica imaju više motiva da upišu drugi odsek na Poljoprivrednom fakultetu (kao što je zootehnika, voćarstvo i vinogradarstvo ili ratarstvo i povrtarstvo), u zavisnosti od specijalizacije proizvodnje kojom se bavi porodica iz koje dolaze.

Posebno su interesantni odgovori studenata o motivima upisa Agroekonomskog odseka. Više od trećine studenata je želelo da upiše Agroekonomiju (134 ili 37,6%), dok 18,3% (65 studenata) smatra da ima više mogućnosti da nađe posao po završetku studija. Zabrinjavajuće mali broj studenata (19 ili 5,3%) želi da postane agroekonomista kako bi nastavili porodični biznis i bavili se poljoprivrednom proizvodnjom (Graf. 1). Prema istraživanju sprovedenom na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu, značajan broj studenata (61,5%) je želelo da upiše poljoprivredni fakultet (Janković i Novakov, 2012). U našem istraživanju, želju da upišu ovaj odsek iskazalo je nešto preko trećine studenata, ali njima treba dodati i grupu studenata koji su upisali Agroekonomski odsek jer smatraju da mogu da nađu posao nakon završetka studija. Zajedno, ove dve grupe studenata čine 55,9% ukupnog broja anketiranih, što ne predstavlja značajnu razliku u odnosu na istraživanje u Novom Sadu. Treba primetiti da verovatnoća zapošljavanja može da predstavlja značajan motiv studenata da upišu poljoprivredu, kao što je istaklo 18,3% studenata u našem istraživanju, što je više od 12,9% studenata poljoprivrede u SAD (Arkanzas), koji su izrazili isto mišljenje (Scot i Lavergne, 2004).

Takođe, imajući u vidu veliki broj fakulteta i činjenicu da za neke od njih tradicionalno vlada veliko interesovanje, raznoliku ponudu studijskih programa i modula, kao i trendove u obrazovanju, stav više od trećine anketiranih studenata da žele da studiraju agroekonomiju i gotovo petine da ocenjuju ovo zanimanje kao perspektivno, vrlo je pohvalan i predstavlja delom i rezultat rada i napora Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu, a posebno Odseka za agroekonomiju. Ovo je naročito značajno imajući u vidu činjenicu da od ukupnog broja studenata koji su želeli da upišu agroekonomiju, polovina (50,7%) dolazi iz gradskih sredina, odnosno iz porodica koje se ne bave poljoprivrednom proizvodnjom (68,7%).

Grafikon 1. Motivi studenata za upisa Odseka za agroekonomiju Poljoprivrednog fakulteta

Graph 1: Students' motivation to enroll Agricultural Economics at Faculty of Agriculture

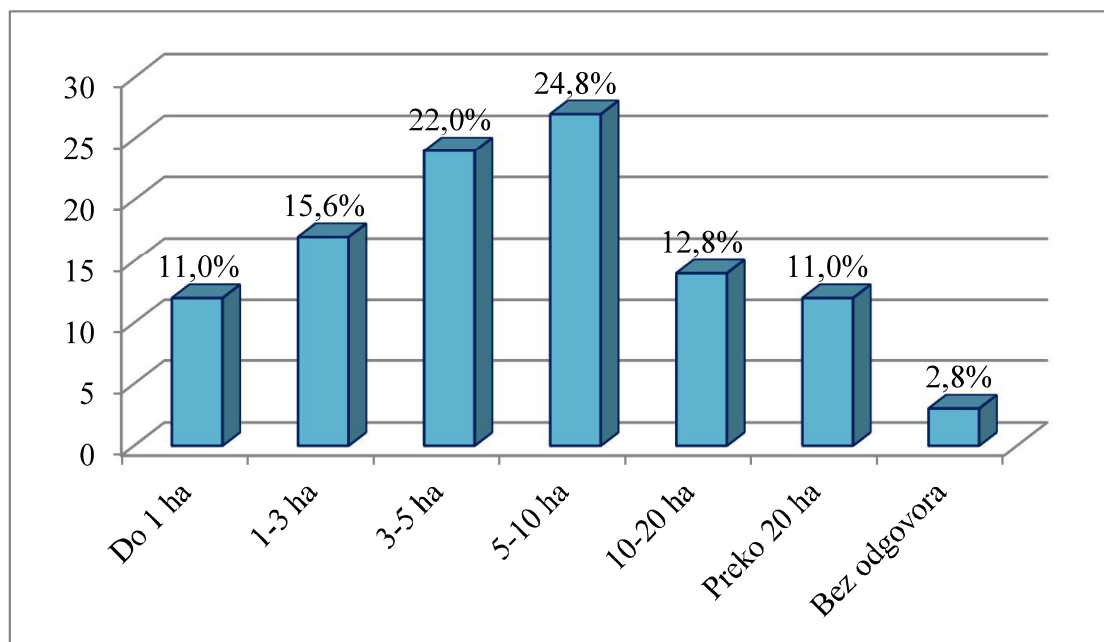
Izvor: Obrada autora na osnovu podataka prikupljenih istraživanjem

Kao druge razloge, ispitanici su navodili blizinu stanovanja, želju da steknu ekonomsko obrazovanje van ekonomskog fakulteta, a dva studenta su istakla perspektivnost ovog profila. Međutim, značajan broj studenata (128 ili 36,0%) nije pokazao želju da upišu agroekonomiju, već su to učinili pod uticajem roditelja ili prijatelja, zbog lakšeg prijemnog ispita ili niže školarine ili kao alternativu nekom drugom fakultetu koji nisu uspeli da upišu. Ovakva struktura studenata može doprineti ne samo stvaranju neadekvatne atmosfere za rad tokom studija, već se može odraziti i na uspeh i dužinu studija poslednje grupe ispitanika. Za razliku od rezultata ovog istraživanja, iskustva iz SAD pokazuju da niko od studenata nije upisao studije poljoprivrede na nagovor ili po savetu drugih lica, ali i da značajan broj studenata upisao fakultet iz drugih razloga, a ne zbog želje da studira poljoprivredu (Scot i Lavergne, 2004).³

Korišćenjem hi-kvadrat testa ustanovljeno je da postoji statistički značajna veza umerene jačine između razloga upisivanja Agroekonomskog odseka i odgovora studenata o tome da li se njihova porodica bavi poljoprivredom (χ^2 za $n=356$ je 65,184; $p=0,000$, Cramer's $V=0,227$). Pri tome, značajan deo studenata čija se porodica bavi ratarskom proizvodnjom su želeli da upišu Agroekonomski odsek (42,6% od svih studenata čija se porodica bavi poljoprivredom), ali je najviše studenata koji su upisali Agroekonomski odsek jer su želeli da nastave porodični biznis iz porodica koje se bave voćarsko-vinogradarskom proizvodnjom (36,4% od porodica čija se bavi poljoprivredom). Međutim, razlozi upisivanja Agroekonomskog odseka nisu statistički značajno povezani sa mestom stanovanja ($\chi^2=16,884$; $p=0,154$).

³ Zbog drugačije primenjene metodologije obrade podataka nije moguće navesti procenat studenata koji su dali ovakav odgovor.

Veličina zemljišta koje obrađuju porodice studenata agroekonomije koje se bave poljoprivrednom proizvodnjom ukazuje na razlike u odnosu na prosečnu veličinu korišćenog poljoprivrednog zemljišta na nivou Republike Srbije. Naime, gotovo četvrtina (24,8%) raspolaže sa 5-10 ha, a nešto manje (22,0%) sa 3-5 ha. Ukoliko se uzmu u obzir samo studenti čije se porodice bave poljoprivrednom proizvodnjom, najviše njih koji su odgovorili da su želeli da upišu agroekonomiju i koji su to uradili na nagovor roditelja ili prijatelja, dolazi upravo iz porodica koje raspolažu sa 3-10 ha.

Grafikon 2. Veličina zemljišta koje obrađuju porodice studenata agroekonomije
Graph 2: Size of farmland in possession of Agricultural Economics students' families

Izvor: Obrada autora na osnovu podataka prikupljenih anketom

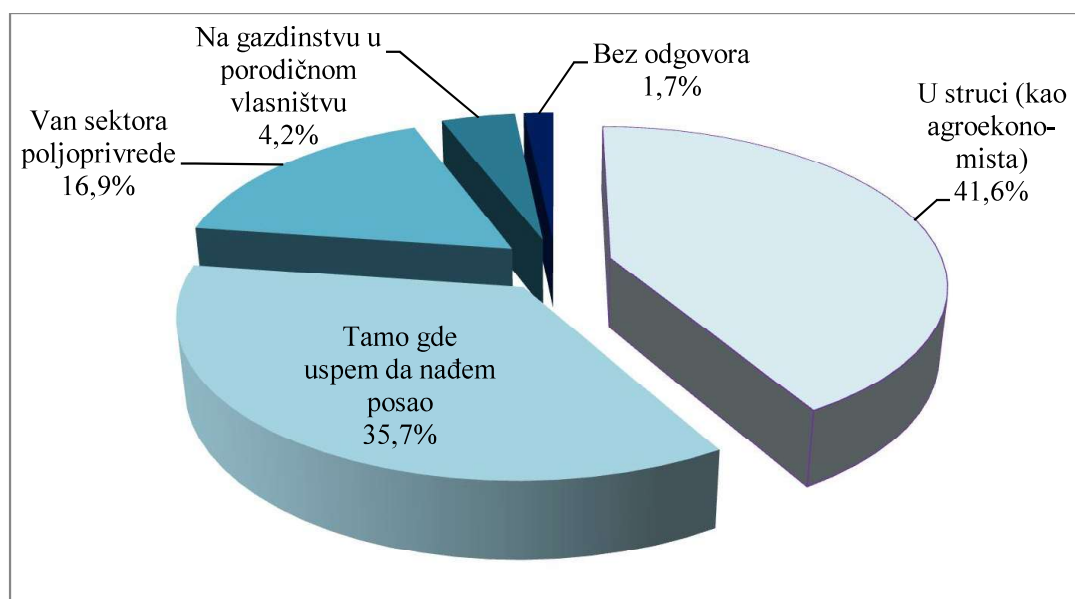
Studenti su u anketi imali priliku i da izraze svoje želje u pogledu aktivnosti nakon završetka studija. Više od polovine anketiranih studenata (54,2%) planira da se nakon završetka studija zaposli, a svaki treći (35,9%) želi da nastavi studije, od toga 21,6% na matičnom i 14,3% na drugom fakultetu. Mali broj studenata (5,1%) planira da se nakon sticanja diplome vrati na porodično gazdinstvo. Preostali studenti (4,8%) su naveli na imaju druge planove nakon završetka fakulteta, i to ili da nastave studije u inostranstvu ili da pokrenu sopstveni posao.

Iako više od trećine anketiranih studenata želi da nastavi studije, deo njih želi da to učini na drugom fakultetu. Jedan od razloga je svakako srodnost agroekonomskog odseka sa pojedinim modulima na ekonomskim fakultetima. Međutim, treba ukazati da od 51 studenta koji planiraju da upišu master van matičnog fakulteta, samo 25,5% želelo da upiše osnovne studije na nekom drugom fakultetu. Drugim rečima, studenti koji su inicijalno želeli da upišu agroekonomiju, tokom studija su odlučili da promene fakultet. U tom smislu, za fakultet bi bilo poželjno da se ispituju koji su faktori uticali na donošenje ove odluke, kako bi se mogli eliminisati.

Po završetku željenog stepena studija, najviše anketiranih studenata se nada da će naći posao agroekonomiste (41,6%). U istraživanju stavova studenata poljoprivrede

u Illinoisu, SAD, došlo se do gotovo identičnih rezultata: studenti su u velikoj meri izrazili stav da je poljoprivreda oblast sa raznim mogućnostima zapošljavanja, ali je 40,1% anketiranih studenata izjavilo da želi da nađe posao u poljoprivredi, odnosno u struci (Osborne, Dyer, 2000). Studenti poljoprivrednih fakulteta u Hrvatskoj takođe pokazuju želju da primene stečena znanja, te traže posao koji će im omogućiti da ispolje svoju samostalnost i kreativnost (Žutinić, 1999). Kako pokazuju istraživanja, spremnost studenata da se zaposle u struci zavisi od uslova i pogodnosti koje takav posao nudi. Prema Kidane i Worth (2013), većina studenata poljoprivrede teži da nađe posao u državnom ili javnom preduzeću za odgovarajući dohodak.

Grafikon 3. Stavovi studenata o željenom radnom mestu nakon završetka studija
Graph 3: Students' attitudes on desired jobs after graduation

Izvor: Obrada autora na osnovu podataka prikupljenih anketom

U našem istraživanju, više od trećine studenata agroekonomije je spremno da prihvati bilo koji posao bez obzira da li je u poljoprivredi ili ne (35,7%). Kao i kod razloga upisivanja Agroekonomskog odseka, izrazito mali broj anketiranih planira da nastavi porodični biznis (4,2%). Značajno drugačije stavove izrazili su studenti Agronomskom fakulteta u Zagrebu koji su na prvo mesto rangirali zapošljavanje na porodičnom gazdinstvu, pri čemu se procenat studenata koji su izazili ovaj stav povećao sa 14,8% u 1993. godini na 22,5% u 2000. godini (Brkić i sar., 2002). Vremenska distanca koja razdvaja ovo istraživanje od našeg je svakako značajna, te ove rezultate treba uzimati sa rezervom. Najviše zabrinjava stav 16,9% studenata Poljoprivrednog fakulteta u Beogradu koji su izjavili da žele posao van sektora poljoprivrede, odnosno da ne planiraju da koriste znanje koje mogu da steknu pohađajući studije (šest studenata tj. 1,7% nije odgovorilo na postavljeno pitanje).

Studenti poljoprivrednih fakulteta su specifična grupa budući da je njihova oblast rada u manjoj ili većoj meri direktno povezana sa poljoprivredom i ruralnim područjima. Stoga je neočekivano da visok procenat anketiranih studenata (80,9%) želi da živi u gradu, naspram svega 18,0% koji su spremni da žive na selu (4 studenta tj. 1,1% nije odgovorio na pitanje).

Posebno je interesantno ispitati vezu između pola i spremnosti anketiranih studenata da žive na selu. Karakteristično za zemlje na višem stepenu razvoja je da žene brže napuštaju selo i poljoprivredu, te je očekivano da studentkinje pokažu veće interesovanje za život u gradu. Rezultati istraživanja potvrđuju ove nalaze: svega 17,9% studentkinja je spremno da živi na selu, mada nema značajnih razlika u odnosu na studente od kojih je 18,1% spremno na ovaj korak. Ipak, to je neznatno više od 14,7% studentkinja koje su spremne da žive na selu prema studiji sprovedenoj u Novom Sadu (Janković i Novakov, 2012). Na život u selu spremnije su studentkinje koje žive u ruralnom području (25,2%) od studentkinja koje žive u gradu (9,6%).

Značajna je i veza između mesta boravka studenata i njihove spremnosti da žive na selu. Iako veći udeo studenata koji su izjavili da žele da žive na selu dolazi iz ruralnih sredina, zabrinjava činjenica da 71,1% studenata koji žive na selu želi da se u budućnosti odseli i nađe posao u gradu.

Do sličnih zaključaka su došli i Zarifian, Ahmadi i Rahimi (2014) koji su konstatovali da većina studenata, posebno onih iz gradskih sredina, pokazuje malo interesovanja za život i rad na selu, mada su studenti koji dolaze iz ruralnih krajeva spremniji da se odluče na ovaj korak. Drugi faktori mogu da utiču na želju studenata da žive na selu. Žutinić (1999) navodi da su studenti poljoprivrednih fakulteta u Hrvatskoj spremniji da žive na selu ukoliko im je rešeno stambeno pitanje, dok mentalitet ljudi na selu, odnosno lokacija sela nisu visoko rangirani. Angažovanje porodice studenata poljoprivredom takođe utiče na njihovu spremnost da žive na selu. Relativno je mali procenat studenata oba pola koji žele da žive na selu, a čija se porodica ne bavi poljoprivredom (8,9%). Međutim, u slučajevima kada se porodica bavi poljoprivrednom proizvodnjom, studenti su spremniji da planiraju svoj život na selu: najviše studenata čija se porodica bavi stočarstvom (43,5%) i mešovitom proizvodnjom (42,9%) je spremno na ovaj korak, ali i 38,2% onih čije se porodice bave ratarskom i 27,3% voćarsko-vinogradarskom proizvodnjom. Porodična tradicija i povezanost sa poljoprivredom očitoo predstavljaju značajan motiv za studente da odluče da nastave život na selu, što potvrđuju i rezultati istraživanja u Hrvatskoj (Žutinić, 1999). Do sličnih rezultata došli su i Carreira i saradnici (2008), koji su utvrdili da su studenti koji dolaze iz porodica koje se bave poljoprivredom i sami u značajno većoj meri spremni da se bave ovom delatnošću, od studenata koji nemaju ovakvu porodičnu tradiciju.

Konačno, studenti su iskazali svoje stavove sa odabranim izjavama o zanimanju agroekonomiste korišćenjem petostepene Likertove skale ocenama od 1 – uopšte se ne slažem do 5 – u potpunosti se slažem u vezi sa sledećim izjavama: (1) Mogu da nađem posao u mestu stanovanja; (2) Pri izboru budućeg posla najvažnije mi je da je posao u struci; (3) Posao ću birati prema veličini primanja i (4) Prihvaćiću bilo koji posao, čak i ako moram da se odselim i živim u selu.

Anketirani studenti nisu zadovoljni sa mogućnostima da nađu posao u mestu stanovanja imajući u vidu da su ovu mogućnost ocenili sa prosečnom ocenom 2,98, mada je interesatno primetiti da studenti koji žive u gradu smatraju da imaju bolju mogućnost zapošljavanja (prosečna ocena 3,16) u odnosu na one koji žive na selu (2,81).

Ovo je potvrđeno Mann-Whitney testom koji je otkrio značajnu razliku između ocena studenata koji žive na selu i u gradu ($U=12136$, $z=-2,498$, $p=0,003$).

Na sličan način studenti su ocenili i prioritet zapošljavanja u struci: stav *Pri izboru budućeg posla najvažnije mi je da je posao u struci* su vrednovali sa prosečnom ocenom 2,95, pri čemu nema značajne razlike između ocena studenata iz gradskih i ostalih sredina, kako je otkriveno Mann-Whitney testom ($U=14641$, $z=-0,148$, $p=0,883$). Trećina (34,2%) anketiranih studenata je izjavilo da se ne slaže ili da se apsolutno ne slaže sa navedenim stavom. Za razliku od njih, 65,7% planira da primenjuje znanje stečeno na studijama u svom budućem poslovnom angažovanju.

Očekivano, najvišu ocenu su studenti dodelili izjavi *Posao ću birati prema visini primanja* – 3,53, pri čemu nema razlike između ocena studenata iz grada i sa sela. Ono što zabrinjava je činjenica da su studenti agroekonomije u velikoj meri nespremni da se zbog posla presele i žive na selu. Stav *Prihvatiću bilo koji posao, čak i ako moram da se odselim i živim u selu* su ocenili najnižom ocenom (2,26). Nešto veću prosečnu ocenu mogućnosti života na selu zbog posla su dali studenti koji žive na selu (2,50) u odnosu na one koji žive u gradu (2,02), što ukazuje da mesto boravka može da utiče na prihvatanje života na selu. Ovo je i potvrđeno Mann-Whitney testom koji pokazuje da postoji značajna razlika između ocena studenata iz grada i sa sela ($U=11634$, $z=-3,486$, $p=0,000$), pri čemu su veću prosečnu ocenu dali studenti sela.

Mann-Whitney test je pokazao da ne postoji statistički značajna razlika između prosečnih ocena muških i ženskih studenata ni kod jedne od navedenih izjava. Ni angažovanje porodice u poljoprivrednoj proizvodnji ne utiče značajnije na analizirane stavove studenata, osim činjenice da studenti čije se porodice bave poljoprivredom u većoj meri teže da nađu posao u struci (prosečna ocena 2,71) spram onih čije se porodice ne bave poljoprivrednom proizvodnjom (prosečna ocena 2,55).

5. Zaključak

Interesovanje za studije agroekonomije na Poljoprivrednom fakultetu Univerziteta u Beogradu je tradicionalno visoko. Upisuju se više osobe ženskog pola od muškaraca, podjednako iz gradova i iz ostalih sredina. Po teritorijalnoj strukturi dominiraju studenti iz Beogradskog okruga. Najviše studenata agroekonomije je prethodno završilo srednju školu ekonomskog profila, gimnaziju ili neku tehničku školu, dok su studenti sa završenom poljoprivrednom srednjom školom retki. Za upis Agroekonomskog odseka potrebno je ostvariti visok broj bodova, te su studenti po pravilu ostvarili odličan ili vrlo dobar uspeh u prethodnom obrazovanju.

Prilikom definisanja istraživanja, postavljeno je nekoliko istraživačkih pitanja od značaja za sagledavanje položaja agroekonomista u mnoštvu drugih zanimanja. Jedno od osnovnih pitanja je razlog upisa ovog odseka. Rezultati istraživanja ukazuju da su to najčešće želja za studiranjem agroekonomije i uverenje da im ove studije omogućavaju zaposlenje. Studenti čija se porodica bavi poljoprivrednom proizvodnjom, u većoj meri pokazuju želju da studiraju agroekonomiju. Visoko učešće

studenta iz Beogradskog regiona u ukupnom broju studenata može se objasniti blizinom fakulteta, što je takođe jedan od motiva upisa.

Najviše studenata planira da se nakon dobijanja diplome zaposli, mada je visoko učešće i onih koji planiraju nastavak studija (35,9%). Po sticanju diplome, 41,6% ispitanika se nada da će naći posao agroekonomiste, ali je više od trećine spremno da prihvati bilo koji posao. Imajući u vidu visoko učešće studenata koji su želeli da upišu agroekonomiju i onih koji smatraju da je ovo perspektivno zanimanje, moglo bi se očekivati da veći broj studenata želi da radi u struci. Međutim, nizak životni standard, loši ekonomski uslovi u agroprivredi, dug period čekanja do zaposlenja, kao i nemogućnost izbora posla, pogotovo za studente koji se prvi put zapošljavaju nakon sticanja diplome, rezultirali su time da su studenti spremni da zanemare svoje želje i stečeno obrazovanje, i prihvate posao koji će im doneti ekonomsku samostalnost.

Svega 5,1% studenata želi da se nakon završetka studija vrati na porodično gazdinstvo, a 4,2% se nada da će se tu zaposliti. Brojni su faktori koji utiču na spremnost studenata da rade na porodičnom gazdinstvu. Imajući u vidu tradicionalizam koji se primenjuje u nasleđivanju porodičnog imanja, može se očekivati da mladići pokažu veću spremnost da se zaposle na gazdinstvu. Janković i Novakov (2012) navode da su studenti muškog pola spremniji da provedu život na selu. Veličina gazdinstva, opremljenost poljoprivrednom mehanizacijom i pomoćnim objektima, ali i infrastruktura ruralnih prostora može igrati ključnu ulogu u odluci studenata u pogledu zaposlenja. Međutim, jedan od determinišućih faktora se ogleda u tome što je na našim prostorima rad na porodičnom gazdinstvu povezan sa životom na selu, prema čemu su studenti pokazali veliku odbojnost.

Čak 80,9% anketiranih studenata želi da živi u gradu. Na život u selu su nešto spremniji studenti koji dolaze iz ruralnih područja, mada čak 71,1% studenata koji žive na selu želi da se odseli i nađe posao u gradu. Devojke više žele da žive u gradu od mladića, mada su razlike po polu vrlo male. Porodično angažovanje u poljoprivredi pozitivno utiče na želju studenata da svoj život provedu na selu. Niska zastupljenost studenata čije se porodice bave poljoprivredom, može da predstavlja jedan od razloga nespremnosti anketiranih za život na selu. Naime, studenti koji nemaju porodično gazdinstvo na kojem bi mogli da nađu zaposlenje, suočavaju se sa potragom za poslom i rešavanjem stambenog pitanja, ukoliko su iz grada. Nespremnost ispitanika da se odluče na život u selu delom se može objasniti nerazvijenošću ruralnih područja, ali i težinom pronalaska posla. Prema ocenama studenata, lakše je pronaći posao u gradu nego u selu. Ovaj stav se može opravdati centralizacijom industrije u gradskim područjima i depopulacijom ruralnih prostora, što vodi ka značajnim razlikama u njihovoj razvijenosti.

Spremnost studenata da upišu agroekonomiju i njihovo visoko vrednovanje ovog zanimanja, suočava se sa teškoćama pri zapošljavanju. Nevoljnost studenata da se opredele za život na selu ispoljava se i kod studenata iz gradskih, ali i ruralnih područja. Potrebni su sistemski naponi i usmerenost ka razvoju ruralnih područja, kako bi studenti agroekonomije, ali i drugi mladi ljudi bili spremni da prihvate mogućnost života i rada na selu.

6. Literatura

1. Brkić S., Tratnik M., Bobanac M., Žutinić Đ. (2002): Stavovi studenata agronomije prema obiteljskoj poljoprivredi kao zanimanju. *Agriculturae Conspectus Scientificus*, Vol. 67, No. 2, str. 107-115.
2. Carreira R. I., Mane R., Danforth D. M. and Wailes E. J. (2008): Attitudes of college students towards agriculture, food and the role of government. Selected Paper Presented at the SAEA Annual Meeting, <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/6806/2/sp08ca02.pdf> (pristupljeno 30.08.2015.)
3. Irani T., Place T. N., Friedel C. (2006): Beliefs, Attitudes, Perceptions, and Barriers toward International Involvement among College of Agriculture and Life Science Students. *Journal of international agricultural and extension education*, Volume 13, Number 2, pp. 27-37.
4. Janković, D. and Novakov M. (2012): Employment in Agriculture and Life in Rural Areas? Migration Preferences of Agricultural Students. Thematic proceedings "Sustainable agriculture and rural development in terms of the Republic of Serbia strategic goals' implementation within the Danube region – the preservation of rural values". Institute of Agricultural Economics, Belgrade, pp. 206-224.
5. Kidane T. T. and Worth H. S. (2013): Attitude of Students in the Formal Educational Sector towards Agricultural Education and Training in South Africa. *Journal of human ecology*, Vol. 44, No. 1, pp. 53-63.
6. Lakić N., Krivokapić M., Anokić A. (2008): Strukture studenata Agroekonomskog odseka na bazi matičnih knjiga. *Agroekonomska nauka i struka u tranziciji obrazovanja i agroprivrede*, Institut za agroekonomiju, Poljoprivredni fakultet, Beograd, str. 151-160.
7. Osborne W. E. and Dyer E. J. (2000): Attitudes of Illinois agriscience students and their parents toward agriculture and agricultural education programs. *Journal of Agricultural Education* Vol. 41, Issue 3, pp. 50-59.
8. Scott L. F. and Lavergne D. (2004): Perceptions of Agriculture Students Regarding the Image of Agriculture and Barriers to Enrolling in an Agriculture Education Class. *Journal of Southern Agricultural Education Research*, Vol. 54, Number 1, pp. 48-59.
9. Zarifian D., Ahmadi S., Rahimi A. (2014): Measuring attitude of agriculture students toward working in rural areas. *Singaporean journal of business economics and management studies*, Vol. 2, No.11, pp. 118-124.
10. Živković D., Jelić S., Peševski M. (2008): Promene u socijalnoj strukturi studenata poljoprivrednog fakulteta i značaj agroekonomije. *Agroekonomska nauka i struka u tranziciji obrazovanja i agroprivrede*, Institut za agroekonomiju, Poljoprivredni fakultet, Beograd.
11. Žutinić Đurđica (1999): Profesionalna orijentacija učenika i studenata poljoprivrednih škola i fakulteta prema obiteljskoj poljoprivredi. *Poljoprivredna znanstvena smotra*, Vol. 64, Br. 1, str. 21-32.

ATTITUDES OF STUDENTS OF AGRICULTURAL ECONOMICS— WHERE AFTER GRADUATION?

Nikolić M. Marija, Jovanović Tatjana¹

Abstract

The research presented in this paper deals with socio-demographic characteristics of students of Agricultural Economics from the Faculty of Agriculture in Belgrade, their previous education, expectations about employment opportunities and preferences concerning village-city migrations. The paper consists of two parts. The first part shows the structure of the students enrolled in the Department of Agricultural Economics based on the regional aspect, the success and profiles of their prior education, as well as on the success achieved when enrolling the faculty. The second part analyzes the results of empirical research that included 356 students of the Department of Agricultural Economics at the Faculty of Agriculture in Belgrade. The results showed that students are equally from the city and other areas, although the majority (69.4%) comes from families that are not involved in agriculture. More than half of the surveyed students want to be employed after graduating, mostly as agroeconomists, but 80.9% of them are not ready to decide to live in the village.

Key words: attitudes, students, agricultural economics, education, village.

Primljen/Received: 7.08.2015.

Prihvaćen/Accepted: 9.09.2015.

---

¹ Nikolić M. Marija, PhD, assistant professor; Jovanović Tatjana, MSc, teaching assistant, University of Belgrade, Faculty of Agriculture, Nemanjina 6, 11080 Belgrade, mnikolic@agrif.bg.ac.rs